

OSMANLI'DAN CUMHURİYETE GEÇİŞ SÜRECİNDE SOLİDARİST KORPORATİZMİN TÜRK SOSYAL HAYATINA YANSIMASI*

*Oktay KIZILKAYA***

*Ahmet İLYAS****

ÖZET

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı/Türk aydınları, devlet ve toplum yapısında meydana gelen çöküşü durdurmak için çareler aramışlardır. Bahsi geçen çöküşü durdurmak için başvurulmuş çarelerden biri, Fransa'da ortaya çıkan, toplum ve devletin yapısı nasıl olmalıdır? Sorusuna çözüm arayan Solidarizm(Dayanışmacılık) fikir akımıdır. Bu fikir akımı Fransa'da etkili olduğu gibi Osmanlı Devleti ve birçok ülkede kendine taraftar bulmuştur. XIX. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde meydana gelen reform hareketlerinde Fransa, örnek alınan bir ülke olmuştur. Bundan dolayı Fransa'da ortaya çıkan Solidarizm kısa bir süre sonra Osmanlı/Türk aydınlarının fikri yapısını etkilemiştir.

Solidarizmin, dinsel, etnik, mezhep vb. birçok çeşidine bahsi geçen dönem dünyasında rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemine damgasını vuran, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikri alt yapısının şekillenmesinde Solidarizmin etkisi büyük olmuştur. Kuruluş aşamasında Türkiye Cumhuriyeti'nin fikri alt yapısının şekillenmesinde de Solidarizmin etkisini görmek mümkündür. Cumhuriyetin ilk yıllarında Solidarizmin ilke edildiği fikirlerin, sosyal ve devlet hayatında ihtiyacı tam olarak akımı olarak karşılamadığı anlaşıldığından, Korporatizmin(devlet ve toplum hayatında işbirliği) ilkelerine de başvurulmuştur. Böylece yeni cumhuriyetin fikrîsel alt yapısı, Solidarist Korporatizm olarak kendini göstermiştir. Bu fikrîsel alt yapı, sosyal yapı ve devletin işbirliği halinde kalkınması hedeflenmiştir.

Bu çalışmada, Solidarizm ve Korporatizm fikir akımlarının, Osmanlı Devleti ve aydınları üzerinde olan etkisi açıklanmıştır. Bu akımların, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk döneminde, devlet ve sosyal yapının düzenlenmesinde yapılan anayasal çalışmalara olan katkısı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Modernleşme, Solidarizm, Korporatizm, Türkiye Cumhuriyeti, Sosyal Yapı.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, El-mek: o.kizilkaya@mynet.com

*** Okt. Batman Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, El-mek: ahmetilyas@hotmail.com

REFLECTION OF SOLIDARIST CORPORATISM TO THE TURKISH SOCIAL LIFE IN THE TRANSITION PERIOD FROM THE OTTOMAN STATE TO THE REPUBLIC

ABSTRACT

As of the second half of the 19th century, Ottoman/Turkish intellectuals sought ways to stop the decadence that was taking place in the State and in the social structure. One of such remedies was the movement of idea called Solidarism which emerged in France and sought an answer to the question “How the structure of society and the State should be like?” Having been influential in France, the movement also found followers in the Ottoman State and in many other countries. France was taken as an exemplary in the reform movements that took place in the Ottoman State as of the 19th century. Therefore, Solidarism influenced the ideas of the Ottoman/Turkish intellectuals soon after its emergence in France.

Various types of Solidarism including religious, ethnical, sectarian ones etc. could be found in the mentioned period. Solidarism was also very influential in the shaping of the “intellectual infrastructure” of the *İttihat ve Terakki Cemiyeti* (Committee of Union and Progress) which made its mark in the last era of the Ottoman State. It is also possible to observe the same influence in the shaping of the intellectual infrastructure of the Turkish Republic in its establishment period. As it is understood in the first years of the Republic that the ideas adopted by Solidarism did not fully meet the need in the social life and in the State, the principles of Corporatism (cooperation in the State and social life) were also appealed. Thus the ideological infrastructure of the new republic expressed itself as Solidarist Corporatism. This ideological infrastructure targeted the cooperative development of the social structure and the State.

This study explains the influence of the Solidarism and Corporatism movements on the Ottoman State and its intellectuals. The study examines the contribution of these movements to the constitutional works that were carried out for organizing the State and the social structure in the first years of the Republic of Turkey.

Key Words: Ottoman State, Modernization, Solidarism, Corporatism, Republic of Turkey, Social Structure.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda rol alan kadro, Osmanlı’dan devrıldıkları toplumsal mirası çevre-merkez ilişkisi içerisinde ve Kemalist¹ anlayışla, yöneten, yönetilen ve askeri sınıf çerçevesinde somutlaştırarak devleti güçlü kılmak ve sosyal statüler arasına geçişi kolaylaştırmak, halk arasında bir iş bölümü inşa etmek ve çözülmeyi değil, daha çok birleşmeyi ortaya çıkarmak için toplum mühendisliğinin ilkelerine başvurdular. Bu toplum mühendisliğinin adı, Emile

¹ Aydın ve askerlerin hâkim olduğu güçlü ve problemsiz bir orta sınıfa dayanan devlet modeli. Şerif Mardin, “19.Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 342.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/11 Fall 2013

Durkheim tarafından ortaya atılan ve sosyal sınıfların varlığını inkâr etmeden, sosyal tabakalar arasında dayanışma ve ortak menfaatleri ön plana alan politik bir yaklaşım olan Solidarizmdir.² Ekonomi de devlet müdahaleciliğini öneren, toplumsal yaşamda sınıf çatışmasının gereksizliğine inanan, uzlaşma ve işbirliği esasına dayalı, organik dayanışmayı esas alan toplumsal bir öğreti olan Solidarizm³, terim olarak ilk olarak, Fransa'da üçüncü cumhuriyet döneminde(1870–1940 yılları arasında uygulanan cumhuriyet yönetimi), ortaya çıkmış ve Alfred Fouillee tarafından sistematik hale getirilmiştir.⁴ İnsanlar arasındaki dayanışmayı ve kaynakların paylaşımını esas alan Solidarizm⁵, Fransa halkı arasındaki uyumu göstermesi açısından betimlenmiştir. Durkheim'in *The Division of Labour in Society* (1893) adlı eserinde, *dayanışmacılık* modelinden izler taşıyan sosyal yapılarda, sınıflar olmadığı gibi sınıf çelişkisi de bulunmamaktadır.⁶ Durkheim'in çalışmasının büyük kısmı toplumsal denge ve toplumsal sistemin istikrarına ilişkin fikir üzerine inşa edilmiştir ki⁷ Durkheim'e göre, toplum içindeki problemler ancak uzlaşma ve dayanışma yoluyla çözülebilirdi.⁸

Fransa'da, Radikal Parti içinde etkinlik kazanan Solidarizm, başlangıçta eski başbakan Leon Bourgeois olmak üzere, Alfred Fouillee, Alexandre Millerand, Charles Seignobos, Ferdinand Buisson, Charles Gide, Gustave Geffroy gibi birçok düşünürün üzerinde durduğu bir kavram olmuştur.⁹ Solidarizm, teşebbüs serbestisi ve mülkiyetin dokunulmazlığına gölge düşürmeden Liberalizm ile Sosyalizm arası bir orta yol aramayı amaçlamaktadır.

Fouillée'nin şekillendirdiği Solidarizm, XX. yüzyılın başında Fransa'da resmi ideoloji olarak kabul görmüştür.¹⁰ Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet'in başkanlığını yapan Léon Bourgeois kaleme aldığı *Solidarité*¹¹ adlı eserde, toplumda meydana gelmesi muhtemel (oluşabilecek) sosyal düzen hakkında bilgi vererek, toplumun bir arada dayanışma içinde sakin bir yaşam sürmesinin temelini Solidarizm'de görmektedir. Konu hakkında Léon Bourgeois'in düşüncesi, Fransız Devrimi'nin önde gelen düşünürlerinden Emmanuel Joseph Sieyes'in görüşleri ile bir paralellik gösterdiği izlenimi edinilmektedir. Sieyes'e göre; bir ulusu ayırt eden, zenginlik farkı değil, ortak çıkar farkıdır.¹²

Solidarizmin etnik, dini, sınıfsal, iktisadi vb. farklı şekillerinden söz etmek mümkündür. Konu hakkında, etnik Solidarizm örnek olarak gösterilebilir. Etnik Solidarizm bir taraftan bir etnik topluluğun yardımlaşma ve dayanışmasını anlatırken diğer taraftan politik yapılanmalara yol açabilir.

Solidarizm, sosyal bir teori olarak politik ve siyasal alanda ortaya çıkmış, önce Fransa'da daha sonra birçok ülkede etkisini göstermiştir. Bu sosyal teori, halk arasında dayanışmayı ele alarak, toplum içerisinde farklı kitlelerin ortaya çıkmasını engellemeye çalışmış, bunun yanı sıra kitle halinde hareket etme kavramını devlet ve halk içerisinde nasyonal bir şekilde kendisini göstermiştir.

² Emile Durkheim, *The Division of Labour in Society*, Macmillen Press, China, 1984, s. 23.

³ Emre Kongar, *Türk Toplum Bilimcileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 19.

⁴ Zafer Toprak, "Osmanlı Devlet'inde Uluslaşmanın Toplumsal Boyutu: Solidarizm", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 377.

⁵ Steinar Stjernø, *Solidarity In Europe*, Cambridge University Press, New York, 2004, s. 25.

⁶ Durkheim, *The Division of Labour in Society*, s. 24.

⁷ Philip Smith, *Kültürel Kuram*, Babil Yayınları, 2005, s. 113.

⁸ Stjernø, *Solidarity In Europe*, s.34

⁹ Toprak, "Osmanlı Devleti'nde Uluslaşmanın Toplumsal Boyutu: Solidarizm", s. 377.

¹⁰ Ertan Aydın, *The Peculiarities Of Turkish Revolutionary Ideology In The 1930s: The Ülkü Version Of Kemalism 1933–1936*, Bilkent Üniversty, the Department of Political Science and Public Administration, Ankara, 1993, Basılmamış Doktora Tezi, s. 136.

¹¹ Leon Bourgeois, *Solidarité*, Armand Colin et Cie, Paris, 1896.

¹² Joseph Emmanuel Sieyes, *Üçüncü Sınıf Nedir?*, (Çev: İsmet Birkan), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s. 19.

A) Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Solidarizm(Tesanütçülük)

Solidarizmin¹³ Fransa'da ortaya çıkışı ve benimsenmesinden sonra Osmanlı aydınları arasında yayılması zor olmamıştır. Çünkü Fransa, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılından başlayarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemine kadar model ülke olmuştur. Bilhassa, Ziya Gökalp, Tekin Alp, Necmettin Sadık (Sadak), M. Zekeriya (Sertel), Yusuf Kemal Tengirşenk gibi İttihatçı çevrelerin etkisinde kalmış olan Türk aydınları aracılığıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinde etkili olduğu gibi sosyal ve siyasal alanın şekillenmesinde devletin temel dayanaklarından biri olduğu söylenebilir.¹⁴

Türkiye'de Solidarizm kavramı söz konusu olduğunda akla ilk gelen, Durkheim'in toplumsal iş bölümünden kaynaklı organik dayanışma şemasıdır.¹⁵ Bu şemanın oluşum sürecinde, XX. yüzyılın başında Fransa'da entelektüel yaşamda etkili olan Le Play ve Tarde okulları ile Durkheim, Auguste Comte, Saint Simon gibi Fransız aydınların görüşlerinin, Osmanlı aydınları arasında büyük bir etkisi olduğu söylenebilir.¹⁶

Solidarizm, Osmanlı Devleti'nde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (1908–1920) devlete hâkim olduğu dönemde ortaya çıkmış ve felsefi bir akım olarak, Osmanlı Devleti'nin, siyasal ve toplumsal hayatına yön verdiği iddia edilmektedir.¹⁷ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (İTC) ideologları olan Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp, Rus Narodnik¹⁸ ve Fransa'da ortaya çıkan ve taraftar bulan Solidarizmi bu tasarruf içinde ele almışlardı. Bu iki kuramın en önemli özelliği toplumun beraber yaşama ve dayanışmacılığa yatkın bir kültüre sahip olmasıydı. Bu nedenle, Solidarizm anlayışının Osmanlı toplumuna uyarlanması çok zor görünmüyordu. Zira dünya toplumları arasında Osmanlı sosyal yapısı, dayanışma kültürüne en yakın toplumların başında gelmekteydi.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetiminde olanlar ilk dönem, Pax Ottoman kavramını topluma uyarlamayı düşünüyorlardı. Fakat İttihatçı seçkinler, hâkim olunan topraklarda çeşitli etnik grupların Osmanlı Devleti'nden ayrılma isteğini görmekte başarısız oldular.¹⁹ Bu başarısızlıklarının kanıtı olan Trablusgarp ve Balkan savaşları, Osmanlı yönetimine, yönetim anlayışı ve sosyal yapı felsefesini değiştirme fırsatını sundu. Bu fırsatı değerlendiren İTC yöneticileri, modern ve düzenli toplum yapısını kurma yolunda Solidarist doktrinlerini hazırladılar. İttihatçılara göre iyi bir toplum; seküler(laik), dayanışmacı ve sınıfsız olmalıydı. İTC'nin beyin takımını bu anlayışa iten temel sebep, Osmanlı'nın heterojen toplum yapısının Fransız İhtilali'nden sonra iflas ettiğine tanık olmaları ve yeni oluşturulacak toplumun homojen bir yapıda olması gerektiğine olan inançlarıdır. Ancak bu homojen yapının, mevcut olan sosyal ve siyasal yapıya ne kadar ve hangi oranda uygulanabileceği konusunu pek tartışmamışlar yapılan tartışma da sadece hâkim unsur olan Türk etnisitesi dikkate alınarak yapılmıştı. Ülkede yaşayan diğer etnisitelerin varlığı veya onlarla olan toplumsal dayanışmanın yollarına pek vurgu yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Osmanlı aydınlarının Solidarizm anlayışının aksayan yönü olarak görülebilir. Bununla beraber, diğer etnik

¹³ Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkan Solidarizm, aydınlar arasında Tesanütçülük olarak adlandırılmıştır.

¹⁴ Zafer Toprak, "Osmanlı Devleti'nde Uluslaşmanın Toplumsal Boyutu: Solidarizm", s. 377.

¹⁵ Yıldız Akpolat, *Osmanlı'da Kadın Dergileri ve Sosyoloji Dergileri*, Fenomen Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 23.

¹⁶ François Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900–1930)*, (Çev: Ali Berkay), YKY, İstanbul, 2009, s. 94.

¹⁷ Aydın, *The Peculiarities Of Turkish Revolutionary Ideology In the 1930s: The Ülkü Version Of Kemalism 1933–1936*, s. 168.

¹⁸ 1860 yılında Rus aydınları tarafından ortaya atılan ve Rus köylüsünün hayatını, tabiatını, ahlakını ve temayüllerini inceleyerek halk için ne yapılabileceğini araştırmışlardır. Bu araştırmaların sonucunda aydınlar Rus köylüsünün cahil ve ilkel olduğuna kanaat getirerek, halkın aydınlatılmasını amaç edinmişlerdir. Rus aydınları ile köylü arasındaki bu ilişki ağı Narodnik olarak nitelendirilmiştir. Abdullah Battal, *Rus İhtilalinden Hatıralar*, İstanbul, 1968, s. 86.

¹⁹ Feyzi Baban, "Türkiye'de Cemaat, Vatandaşlık ve Kimlik", (Der: Fuat Keyman-Ahmet İçduygu), *Küreselleşme, Avrupalılaşıma ve Türkiye'de Yurttaşlık*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 63.

grupların da Osmanlı'da hâkim unsur olarak görülen Türkler ile ne oranda dayanışma içinde olup olmayacakları da şüpheli bir durumdu. Bu konuda Ziya Gökalp:

“Türkler, özgürlük ve bağımsızlığı sevdikleri için, ortaklıkçı (iştirakçi-komünist) olamazlar. Fakat eşitliği sevdiklerinden bireyci de kalamazlar. Türk kültürüne en uygun olan dizge Solidarizm, yani dayanışmacılıktır(tesanütçülük)”²⁰, diyerek Solidarizme olan desteğini belirtmiştir. Bu amaçla İTC ideologlarının, Auguste Comte’un pozitivist toplum yapısıyla²¹ Emile Durkheim’in dayanışmacı(tesanütçü) toplum yapısının örnek aldıklarını belirtmek yerinde olacaktır. Comte’un ilerlemeci toplum yapısı, Türk toplum yapısına uygun olmayabilirdi; Çünkü Türk toplum yapısı bireyden genele, cemiyetten cemaate süregelen ve bireyden ziyade toplumu ele alan bir yapıya sahipti. Bu yüzden Türkler için en ideal yapı Durkheim’in dayanışmacı yani Solidarist toplum düzeniydi. Zira Türkler dayanışmayı hem kendi kültüründe, hem de İslam Dini’nin özünde bir motif olarak yaşamaktaydı. Bu sosyal yapı, onların sosyal, siyasal ve ekonomik hayatında(örnek olarak; cemaatler, lonca sistemi, dernekler, vakıflar vb.) etkili bir konumda bulunmaktaydı. Solidarizmin, Türkiye’deki temsilcilerinden Gökalp’a göre; *Sosyalizm, kapitalizmde olduğu gibi fayda kavramıyla sınıflar arası çatışma kavramına dayandığı için Türk Milletinin kalkınma sorununa faydası olacak bir ideoloji değildir*”. Bu yüzden Ziya Gökalp, Sosyalizme alternatif olarak Durkheim’den aldığı Solidarizm ideolojisini ileri sürmektedir.²² Gökalp, dayanışmacılığın “içtimai halkçılık” olduğunu belirterek, buna göre dayanışmacılık, siyasal demokrasinin sosyal alanda gerçekleştirdiği eşitliği, ekonomik alanda uygulamaya çalışmakta, ekonomik alanda sınıfların kaldırılmasını amaçlamaktadır.²³ Gökalp’ın, Durkheim’den etkilendiğinin kanıtı olan yazıları, ona olan hayranlığının belirtisi olarak değerlendirilir. Gökalp, *Küçük Mecmua*’da yayınlanan “Davi’ye Göre” adlı yazısında, Durkheim hakkında:

“Avrupa’da sosyoloji kelimesi söylendi mi, hatırlara derhal Fransız sosyolojisi gelir. Bunun sebebi, en büyük sosyoloji müesseselerinin Fransa’da çıkmasıdır. İptida Montesquieu ondan sonra Condorcet, daha sonra Saint Simon, Auguste Comte, Espinas, Durkheim Fransa’da zuhur ettiler. Fransız sosyolojisi bilhassa Durkheim’in, usulünü esaslarını gayet metin olarak kurduğu şeyi içtimaiyat ilmine âlem olmuştur. Bundan başka sosyoloji Fransız darülfünunlarına iptida Durkheim’le girmiştir.”²⁴ Gökalp’ın bu görüşlerini inceleyen Ahmet Emin Yalman, “Gökalp’ın, tüm millî davaların sadece ve sadece Emile Durkheim’in sosyolojik prensipleriyle çözülebileceğine inandığını”, ifade etmektedir.²⁵

Solidarizm, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nin imgesindeki, devletçilik ve halkçılık oklarının temelini oluşturmaktaydı. Cumhuriyetçi kadrolar, Osmanlı Devleti’nin heterodoks yapısının, dağılışının ana nedeni olarak görmüş ve Osmanlı yönetimini, homojen bir toplum gerçekleştirmeye yardımcı olacak koşulları yerine getirmek için yeterince radikal kararlar almadıklarına inanıyorlardı.²⁶ Bu nedenle cumhuriyetçi elit tabaka modern bir ulus-devlet yaratmak, mahalle sisteminin cemaatçiliğine son vermek ve modern bireyin faal olacağı özerk bir toplumsal yapı oluşturma gereğini fark etti.²⁷ Bu arada ulus-devlet için

²⁰ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, (Haz: M. Ünlü-Y. Çotuksöken), İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 159.

²¹ Comte’e göre ilerleme, giderek teolojiden uzaklaşma, doğanın ve toplumun bilimsel yöntemlerle çalışılmasına olanak sağlamaktadır. İttihatçılar bu sorunsaldan yola çıkarak ilerlemeyi uzmanların ve toplumsal mühendislerin önderliği doğrultusunda bir hareket olarak algıladılar. Bu seçkin düşünce biçimi toplumun yukarıdan şekillendirilmesi doğrultusunda, toplumsal süreçleri projelere dönüştürmüştü. Ayşe Kadioğlu, *Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi*, Metin Yayınları, İstanbul, 1999, s. 79-80.

²² Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, (Haz: Ahmet Kayuş), YKY, İstanbul, 2006, s. 465.

²³ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 159.

²⁴ Kazım Nami Duru, *Ziya Gökalp*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949, s. 18.

²⁵ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C. I, Rey Yayınları, İstanbul, 1970, s. 317.

²⁶ Baban, “Türkiye’de Cemaat, Vatandaşlık ve Kimlik”, s. 60.

²⁷ Baban, “Türkiye’de Cemaat, Vatandaşlık ve Kimlik”, s. 63.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 11 Fall 2013

yapılan bu çabaların, bireyi aidiyet duygusu yerine kolektif bilince ikame etmek amacını taşıdığını belirtmek gerekir.²⁸

Cumhuriyet Türkiye’inde Solidarizm’e geçiş yapılırken, Kapitalizm ve Sosyalizm dışında üçüncü bir yol olan Korporatizm gündeme gelmiştir. Buna göre, ekonomi, siyaset ve toplumsal ilişkilerde bireyleri kontrol altına almayı, insanların bireyselleşmelerinin önüne geçmek amacıyla onları yaşadıkları cemaatlere zorunlu katılımlarını sağlamak için bütüncül bir toplum projesinin²⁹ denendiği de bilinmektedir. Bilhassa İttihat ve Terakki kadrolarının İstanbul’a mecburi dönüşü sırasında, Kara Kemal’in işbirliği oluşturmak amacıyla meslek grupları ile olan ilişkileri ve günümüzdeki ticaret odasına benzer yapılanmaların başkanlığını yapması, keza Ankara’ya giden Baha Sait’in ahiler arasında birlik sağlamaya yönelik faaliyetleri Korporatizmin açık izleri olarak görülmektedir. Böylece Korporatizm, Türk Devleti’nin kuruluş felsefesinde kendisine yer bulmuş, Milli Mücadele Dönemi’nde Mustafa Kemal Paşa tarafından Türkiye sınırları içerisinde yaşayan farklı etnik aidiyetleri bir arada tutmak için siyasi bir söylem olarak da kullanılmıştır.³⁰ Bunun dışında, Mustafa Kemal Paşa’nın altını çizerek okuduğu, Georges Clemenceau’nun *Sosyal Karmaşa* adlı eserinde, toplumun dayanışma içerisinde ilerleyebileceği ifade edilmekte ve insanların birbirlerine karşı görevlerinin olduğu belirtilmektedir.³¹

Sosyal söylem olarak, kuruluş döneminde halkının büyük bir bölümü köylü olan Türkiye’nin toplum yapısına ve doğasına Korporatizm uygun olabilirdi. Çünkü köylülüğün fazla olduğu Doğu bloğu ülkelerinde (Romanya, Çekoslovakya, Bulgaristan) Korporatizmin başarılı bir uygulaması vardı. Bununla birlikte, modern toplum kurma yolunda hedefleri olan Türkiye için Korporatizm, sosyalizm anlamına gelmekteydi.

Bu nedenle Milli Mücadele’nin kazanılmasından sonra yalnızca Korporatizmle yola devam edilmesi mümkün değildi. Korporatizm, gelirin eşit bir biçimde dağıtıldığı Sosyalizmin bir yan ürünü olup olağanüstü şartların bir sonucu olarak kendisine uygulama alanı bulmuştu. Bunun yanında Sosyalizmi çağrıştıran Korporatizmin de kendine has elit sınıf yarattığını³² ve devletin sosyal-kurumsal hiyerarşisinin işlemlerini gözetken ve kollayan bir organ olduğu gerçeği de unutmamalıdır.³³ Lozan Antlaşması sonrası yeni devletin inşa aşamasında etkili olacak Korporatist Solidarizm, hem kapitalistlerin hem de sosyalistlerin muasır medeniyete ulaşmada ve ulus-devlet inşasında kullandıkları temalardan biri olmuştur.

Türkiye Cumhuriyetini kuranlar, yeni devletin bir şekilde Osmanlı’nın sosyal ve idari yapısının devamı olduğu konusunda hemfikir idiler. Bu nedenle oluşturulacak toplum düzenine de dikkat etmek zorunda olduklarının farkındaydılar. Konu hakkında Ahmet İnsel’in de belirttiği üzere, Osmanlı toplumu ile Cumhuriyet toplumu arasında fark yoktu, zira hem Osmanlı yöneticileri hem de Cumhuriyet yöneticileri toplumlarını kontrol etmek istemişlerdir.³⁴ Bu amaca hizmet için İttihatçılar Solidarizme, Cumhuriyetçi kadrolar ise Solidarist Korporatizme yakın duruyorlardı. Tüm bunlara binaen Ziya Gökalp’in dediği gibi “*sınıf yok(Solidarizm), meslek var(Korporatizm)*”, anlayışı da Solidarist Korporatizmin ön planda tutulmasında etkili olmuştur.³⁵ Milli Mücadelenin ideolojik reformlarının geneline bakıldığında, kendi sistemlerinin korunması ve devam ettirilmesi için homojen bir toplum oluşturma mücadelesinin ön planda olduğu görülür. Bunu sağlamak için

²⁸ Ali Bulaç, *Modern Ulus Devlet*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 258.

²⁹ Edi: Mümtaz’er Türküne, *Siyaset*, Lotus Yayınları, Ankara, 2006, s. 142.

³⁰ Bkz: Taha Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, Doğan KitapYayın, İstanbul, 2008.

³¹ *Atatürk’ün Okuduğu Kitaplar*, (Ed: Recep Cengiz), Anıtkabir Derneği Yayınları, Ankara, 2001, s. 41.

³² Orhan Türkdoğan, *Sosyal Hareketin Sosyal Sosyolojisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 206–207.

³³ Gürkan Özten, “Korporatizm, Özgürlükten Yoksun Bir Üçüncü Yol Vaadi”, (Der: Birsan Örs), *19. Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 528.

³⁴ Ahmet İnsel, *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 19.

³⁵ Taha Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, Deniz Yayınları, İstanbul, 2009, s. 75.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/11 Fall 2013

halk üzerinde kontrol mekanizmasını artırmak ve otonomlar arası geçişi engelleyen sistemi kaldırma yoluna gittikleri görülür.³⁶ Kurtuluş Savaşı yıllarında revaçta olan Solidarist Korporatizm'e uygun bir beyannamenin aydın ve ileri gelen eşraf tarafından hazırlanıp meclise sunulduğu ve kabul edildiği de bilinmektedir.³⁷

1925 yılındaki Şeyh Sait İsyanı, Cumhuriyet yönetimine ulusal homojenliğe ulaşamadığını gösterdi.³⁸ İsyan, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin başaramadığı modern toplum oluşturma çabalarının, Cumhuriyetçi kadrolara sirayet etmesine yol açtı. Bu amaçla Solidarist Korporatizm felsefesi onlara rehber oldu. Hedefe ulaşmak için birçok kanun çıkarıldı. (İzmir İktisat Kanunu, İş Kanunu, Cemiyetler Kanunu).

Osmanlı Devleti'nin son dönem aydınlarını derinden etkileyen Solidarizm, Cumhuriyet aydınlarının da önem verdikleri bir düşünce sistemi olmuş, halkçı düşüncenin toplum ve dolayısıyla siyaset tasavvurunu biçimlendirmiştir. Son dönem Osmanlı aydınlarında toplumsal yönü öne çıkan Tesanütçülük diğer bir söylemle Solidarizm, 1930'lar Türkiye'sinde toplumsal ahengin garantörü olan devlette, toplumsal uyum projesine dönüşmüştür.³⁹ Dönemin ünlü "Ülkü Dergisi'nin" Solidarist Korporatizm'den etkilendiğini hatta Kazım Nâmi gibi yazarların Fransız Başbakan Fouillée'un kitaplarını okuyucularına tavsiye eden yazılar kaleme aldıklarını görmek mümkündür.⁴⁰

II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan ve Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasından sonra milli ve yekvücut bir toplum yaratma projesi olan Solidarist Korporatizm, ulus-devlet inşasında başarılı bir şekilde yürütülmüştür. Bilhassa reformların kaygan zeminini sağlamlaştırmak için yürütülen halka rağmen halk için kendisini toplum nezdinde birleşme, dayanışma şeklinde kendisini göstermiştir. Girişilen tüm bu çalışmaların amacının toplumu homojenleştirme çabası olduğuna kuşku duyulmamaktadır. Ancak bu uygulamaların Liberalizmin dayanabileceği tarihi bir mirası da yok ettiğini belirtmek yerinde olacaktır.⁴¹

B) Cumhuriyet İlk Yıllarında Toplumsal Alanda Solidarist Korporatizm

Türkiye'de tek parti yönetiminin hâkim olduğu dönem dünya konjonktüründe, otoriter rejimlerin liberalizme sırt çevirdiği, modernleşme ve ulus-devleti kurmanın ancak ve ancak nasyonalizmle elde edilebileceği anlayışının tezahürü olarak değerlendirilebilir. Bu dönemdeki uygulamalar Cumhuriyet ideolojisinin gayr-i resmi ideologlarından olan Ziya Gökalp'tan yansımaların toplumsal alanda Solidarist Korporatizm kavramının içinin kültürel milliyetçilikle doldurulmaya çalışıldığı bir düzenin paydalarına yer verilmiştir. Zafer Toprak, toplumsal alanda yapılmak istenen Solidarist Korporatizmin kültürel milliyetçiliğini; "*Tek parti, milletçe kütleleşmek fikrinin milliyetçilik gereği olduğunu, bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin çekeştirici, çarpıştırıcı, ulusal birliği bozucu liberal devlet tipini benimsemeyeceğini açık bir biçimde ifade eder. Ülke gerçeğiyle ancak sınıfsız, tezatsız milli devlet görüşü bağdaşır*"⁴² şeklinde değerlendirir.

Solidarizmin temsilcilerinden Ziya Gökalp, toplumu derinlemesine tahlil ederken, Rus Narodnizmi ve Durkheim dayanışmacılığının etkisinde kalarak, Türkiye için kuramsal bir model

³⁶ Sena Karasipahi, *Muslims in Modern Turkey, Kemalizm, Modernism and Revolt Of The Islamic Intellectuals*, I.B. Tauris, New York, 2009, s. 12.

³⁷ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni, Dün -Bugün-Yarın*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969, s. 173.

³⁸ Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, s. 118.

³⁹ Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 48.

⁴⁰ Bkz: Ertan Aydın, *The Peculiarities Of Turkish Revolutionary Ideology In The 1930s: The Ülkü Version Of Kemalism 1933-1936*, Bilkent Universty, the Department of Political Science and Public Administration, Ankara, Basılmamış Doktora Tezi.

⁴¹ İnşel, *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, s. 84.

⁴² Zafer Toprak, *Osmanlı Devleti'nde Uluslaşmanın Toplumsal Boyutu: Solidarizm*, s. 381.

sentezi yapmıştır.⁴³ Aslında bu sentez, Ziya Gökalp'tan müdevver “*halk yok vazife vardır*” anlayışının uzantısı olarak, bireylere yönelik öncelikli bir liberal toplum yapısını Cumhuriyetçi kadrolar pek düşünmemiş gibi algılanmaktadır. Bu nedenle cumhuriyet yönetimi kendi öncülü olan (Osmanlı'nın son dönemlerinde oluşan özgürlükçü yapı) Kantçı erginleşmiş birey anlayışına ket vurmuştur denilebilir.⁴⁴ Bunun yerine bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu organik, dayanışmacı cemiyet kültürü, etkili kılınmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetin kurucusu ve devletin tartışmasız lideri olan Mustafa Kemal Paşayı da de etkileyen bu kuram, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ana ilke olarak kabul görmüştür. Mustafa Kemal Paşa, Durkheimci bir yaklaşımla sınıfları ve birbiriyle çelişen çıkarları reddederek⁴⁵, “*Mesalik-i muhtelif (çeşitli meslek kişilerinin) menafi (çıkartları) yekdiğerine memzuç (ötekine karışmış) olduğundan onları sınıflara ayırmak imkânı yoktur ve heyet-i umumiyesi halktan ibarettir*”⁴⁶ görüşünü dile getirmektedir.

Dönemin şartlarına uyum sağlamaya çalışan cumhuriyetin elit kadrosu ve yönetim organı olan CHP'nin Dünya konjonktüründe etkili olan bir Nasyonal Sosyalist yapılanmaya gittiği açıkça görülmektedir. Bu yapılanmanın ortak gayesi, Solidarizm etrafında birleşmek olarak açıklanabilir. 1931 ve 1935 yılındaki CHP'nin parti programı, bahsedilen ilkelerin yansımaları olarak addedilebilir. Bilhassa 1935 yılındaki CHP'nin parti programında; “*Türkiye Cumhuriyeti Halkını ayrı ayrı sınıfların karşıtı değil, fakat ferdi ve sosyal hayat için, iş bölümü bakımından, türlü hizmetlere ayrılmış bir sosyete saymak esas prensiplerimizdendir. Çiftçiler, küçük zanaat sahipleri, esnaf ve işçilerle, özgür ertik sahipleri, endüstrieller, tecimerler ve işyarlar Türk ulusal kuramının başlıca örğenleridir*”⁴⁷, şeklinde bir paragrafta Solidarist Korporatizm yer verilmektedir.

CHP'nin 1931 ve 1935 yılındaki parti programını değerlendiren Taha Parla, Türk toplumunun özel karakterlerini ve bağımsız kimliğini korumak, Solidarizmi, milliyetçi bir kalkınma projesi olarak yansıtmaktadır.⁴⁸ CHP'nin değindiği bu noktalardan bakarak tekke ve zaviyelerin kapatılması, soyadı kanunu, şeyh, ağa gibi unvanların kaldırılması toplumda olan üstünlüklerin kaldırılması ve sınıfsız bir kitle yaratmak istemesinin tezahürüdür. Toplum içinde uzlaşma düşüncesini getiren, Türkiye'ye uygun görmediği sınıf mücadelesi şemasını reddeden Ziya Gökalp'ın düşünceleri özellikle Kemalist seçkinleri etkilemiştir. Halkevleri gibi bir kurumda ve Cumhuriyet döneminde girilen etnografik ve folklorik araştırmalar bu düşüncenin yansıması olarak görülebilir.⁴⁹ Gökalp kaleme aldığı, “*Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*” adlı eserinde savunduğu bu üç görüşün toplum için gerekli olduğunu, her birinin farklı gereksinim sonucu ortaya çıktığını⁵⁰ savunmakla beraber bu ideallerin, Solidarizm içerisinde toplumu bir arada tuttuğunu belirtmektedir.

Toplumsal Solidarizmi kabul eden diğer bir aydın olan Tekin Alp (Moiz Kohen) ise Ziya Gökalp'la kaleme aldığı *Yeni Mecma*'daki yazılarında, toplumun ancak kültürel bir Türkçülükle bir arada tutulabileceğini ve Solidarizmin bu düşüncüyü ve harcı bünyesinde barındırdığını savunmaktadır. Zafer Toprak, Tekin Alp'in savunduğu Solidarizmi; “*Tekin Alp'e göre Solidarizm yürürlükteki ve geçerli hukuk ve toplumsal örgütle İnkılâba başvurmaya gerek görmez. Hukuki ve toplumsal düzen aynen devam etmeli, ancak toplumsal düzenin işleyişi aksadığı ya da düzende çarpıklıklar doğduğu zaman doğal oluşa müdahale edilmelidir*”⁵¹, şeklinde değerlendirmektedir.

⁴³ Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900–1930)*, s. 99.

⁴⁴ Hasan Bülent Kahraman, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi 1920–1960*, C. II, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 115.

⁴⁵ Kahraman, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi 1920–1960*, s. 112.

⁴⁶ Haz: Ali Sevim ve Diğerleri, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. II, AAM, Ankara, 2006, s. 97.

⁴⁷ CHP 1935 Programı.

⁴⁸ Taha Parla, *Kemalizm, Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku*, Deniz Yayınları, İstanbul, 2008, s. 38.

⁴⁹ Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900–1930)*, s. 100.

⁵⁰ Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, ss. 5–13.

⁵¹ Zafer Toprak, “Osmanlı Devleti'nde Uluslaşmanın Sosyal Boyutu: Solidarizm”, s. 377.

Tekin Alp, "Yeni Mecmua'da" yayınlanan "Yeni İstikamet İstikrazı" başlıklı yazısında Solidarizm hakkında; "Türkiye için Garbî Avrupa usulünde kapitalizm devresi başlamıştır. Vesait-i istihşaliyeyi sermaye kuvvetiyle temerküz ettiren büyük şirketler, milyonlarca parçaları bir elde toplamaya muvaffak olan büyük zenginler gittikçe çoğalıyor. Avrupa'da sosyalist, sendikalist, solidarist, gibi sây-ü amel mürevvic ve müdâfîlerinin hücumlarına hedef olan kapitalizm şekl-i iktisadîsi bütün manasıyla hayat-ı iktisadiyyemize hâkim olmaya başlamıştı"⁵², görüşünü belirtir.

C) Ekonomik Alanda Solidarist Korporatizm

Ekonomik ilişkiler, kültürel ilişkileri belirler ilkesinden hareketle, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Almanya'da ortaya çıkan devlet sosyalizmi, Türk iktisadi düşüncesinde çeşitli etkiler yapmış olmasına rağmen asıl olan vurgu dayanışmacılığın yani Solidarist Korporatizm etkisidir.⁵³ Ekonomik alandaki Solidarist Korporatizmin uygulanmasının altında yatan sebep Türkiye'nin anti-liberal ve Kapitalist evrimini tamamlayamamasından kaynaklanmaktaydı. Türkiye'de Solidarist Korporatizm, ekonomi de devlet müdahaleciliğini öneren, çalışanları ve güçsüzleri gözetken, sosyal mevzuatı gündemine alan uzlaşmacı bir öğreti olarak değerlendirilmekte ve bu amaca hizmet eder tarzda anlaşılmıştır.⁵⁴

Türkiye'de bahsi geçen dönem içinde çalışma koşulları ve ilişkileri alanında yaşanan gelişmeler, iktisadi ve siyasi oluşumlar çerçevesinde anlamlandırılıp, devletçi dönemde izlenen politikalar, özellikle devlete ait iktisadi teşekküllerde bir işçi grubunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşçi grubunda çıkması muhtemel sorunlar, çalışma yaşamının bütüncül bir biçimde düzenlenmesini gerekli kılmıştır.⁵⁵ İzmir İktisat Kongresi'yle başlayan düzenlemeler daha sonraki yıllarda iş kanununun gündeme alınmasıyla hız kazanmıştır. Bu gelişmeler, Türkiye'de ekonomik alanda uygulanmak istenen Solidarist Korporatizmin alt yapısının hazırlanmasına yönelik olduğu izlenimini vermektedir.

a) İzmir İktisat Kongresi

Türk ekonomisi 1923'te çeşitli mesleki kesimler arasındaki organik bağlantı eksikliği nedeniyle uyumsuz bir yapı özelliği göstermekteydi.⁵⁶ Bu uyumsuz yapıyı daha önce iktidara gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenleri ve ideologları biliyorlardı. Ancak alınan önlemler ve yapılan çalışmalar (milli burjuva yaratma isteği, Teşvik-i Sanayi Kanunu) bu uyumsuz yapıyı ortadan kaldırmaya yetmedi. Bunun yanında İttihat Terakki'nin benimsemiş olduğu ideoloji de, onların birleştirici ve devleti kurtarma fikirleri arasına gizlenmişti.⁵⁷ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve Türk Devleti'nin yeniden yapılanma süreci olarak değerlendirilen dönemde sınıf çatışmasının önüne geçmek⁵⁸ ve homojen bir milli burjuvazi yaratma⁵⁹ yolundaki çalışmalar kendisini İzmir İktisat Kongresi'nde göstermekle kalmamış, alınan kararlarda Solidarist Korporatizme vurgular yapılmıştır. Yapılan vurgularda, dayanışma eğilimli Fransız ekonomist Paul Cauwes ile korumacılığın ısrarlı bir savunucusu olan Alman ekonomist Friedrich List'in görüşlerinin büyük etkisi vardır.⁶⁰

⁵² Tekin Alp, "Yeni İstikamet İstikrazı", *Yeni Mecmua*, XXXX, 18 Nisan 1918, s. 264.

⁵³ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 223.

⁵⁴ Kongar, *Türk Toplum Bilimcileri*, s. 19.

⁵⁵ Ahmet Makal, *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri (1946-1963)*, İmge Yayınevi, Ankara, 2002, s. 36.

⁵⁶ Korkut Boratav, "Devletçilik ve Kemalist İktisat Politikaları", der: Nevin Çoşar, *Türkiye'de Devletçilik*, Bağlam Yayınları, Ankara, s. 115.

⁵⁷ Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 85.

⁵⁸ Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, s. 50.

⁵⁹ Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, s. 217.

⁶⁰ Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, s. 98.

1923 yılının Şubat ve Mart aylarında İzmir’de toplanan kongreye⁶¹ çok sayıda işçi, eşraf, sanayici ve köylü temsilcileri katıldı. Kongrenin amacı uygulamaya konulacak iktisat politikası hakkında, hükümet kadroları ile toprak sahipleri, tacirler, sınıflı varlıklar ve sanayiciler arasında bir uzlaşma sağlamaktır.⁶² Diğer bir deyişle kongre, merkezi otorite ile sivil ekonomi kesimleri arasında bir köprü rolü üstlenecek,⁶³ bunun yanında yukarıda da değinildiği üzere milli bir burjuva kesimini yani 1980’ler Türkiye’sinde yaygın bir söylem olan ve deyim haline gelen, “orta direğin” yeniden inşa edilmesine yöneliktir. Kongrenin mesleki temsil esasına dayalı yapısı, Korporatizm tartışmalarını da beraberinde getirdi.⁶⁴

Kongrenin açılış konuşmasını yapan Mustafa Kemal Paşa; “Efendiler, içinde olduğumuz halk devrinin, millî devrin, millî tarihini yazabilmek için kalemlerimiz, sabanlar olacaktır. Bence halk devri, iktisat devri kavramı ile açıklanabilir. Bunda başarılı olabilmek için gerçekten memleketin ve milletin ihtiyacına uygun ana program üzerinde bütün milletin birlikte ve denk olarak çalışması gerekir. Bizim halkımızı yararları birbirinden ayrılır sınıflar halinde değil, tersine varlıkları ve çalışma sonucu birbirine lüzum olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada dinleyicilerim çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır ve işçilerdir. Bunların hangisi birbirinin karşıtı olabilir. Çiftçinin sanatkâra, sanatkârın çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsine, birbirine ve işçiye muhtaç olduğunu, kim inkâr edebilir”⁶⁵, diyerek dayanışmacılığa, sınıfsız topluma yani Solidarist Korporatizme ve meslek erbaplarına mesaj vermiştir. Kongrede söz alan Mahmut Esat Bozkurt ise Türkiye’de ekonomik anlamda sınıfların olmadığını, halkın dayanışma şemsiyesi altında yaşadığını; “Bugünkü vaziyet-i iktisadiyemizi tahlil ile diyebilirim ki dün olduğu gibi bugün de iktisadi manasıyla mütebellir bir sınıf meselesi mevcut değildir”⁶⁶, sözleri ile ifade etmiştir.

İzmir İktisat Kongresi’nde işçi, çiftçi, sanayici ve tüccar grupları kendi lahiyalarını (tasarılarını) hazırlayıp, bu lahiyalarla Solidarist Korporatizm doğrultusunda ortak paydalar bulunmasını amaçlamış ise de işçi grubunun; her işçi senede bir ay izin ve iş başında sakatlanması sonucu, hayatının sanayiciler tarafından emniyet altına alınması, isteğinde bulunmuştur. Bu isteğin sanayici kesimi tarafından reddedilmesi, çevrenin rûştünü ispatlamasına izin vermediği gibi merkezin de çevreyle aynı Solidarist Korporatizm içinde yer almak istemediğini göstermektedir. Yaklaşık yirmi gün süren İzmir İktisat Kongresi dayanışmacılığın bir belirtisi olarak on iki maddelik Milli İktisat Esaslarını kabul etmiştir. Milli İktisat Esaslarını on birinci maddesinde açıkça ifade edildiği üzere; “Türkler hangi sınıf ve meslekte olursa olsunlar candan sevişirler, meslek zümre itibarıyla el ele vererek birlikler, memleketini ve birbirini tanımak anlaşmak için seyahatler ve birleşmeler yaparlar.”⁶⁷ Şeklinde bütün mesleki kesimleri memnun edecek tarzda bir karara yer verilmiştir.

b) İş Kanunu (1936)

Türkiye’de iş hayatına sunulan 3008 sayılı iş kanunu, Türk ekonomi yapısının paylaşımcı ve çıkarıcı bir şekilde ifade edilmesinde kullanılan delillerinin başında gelmektedir. Kanunun, Türk İnkılâbı’nın ve ekonomik terminolojisinin karşılığı olan devletçiliğin bir sonucu olarak ortaya çıktığı belirtilmelidir. Türk İnkılâpçıları, devletçiliği, halkçılık ilkesi içerisinde sınıfsız imtiyazsız, dayanışmacı bir toplumun yaratılması amacıyla savunmaktaydılar.⁶⁸ Bu amaçla İş kanununda, CHP

⁶¹ Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 148.

⁶² Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi*, s. 148.

⁶³ Metin Bostancı, *Cumhuriyeti Anlamak*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008, s. 154.

⁶⁴ Ahmet Makal, *Ameleden İşçiye; Erken Dönem Cumhuriyet Emek Tarihi Çalışmaları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 90.

⁶⁵ Söylev ve Demeçler, ss. 103–126.

⁶⁶ Gündüz Ökçün, *İktisat Tarihi Yazıları*, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara, 1997, s. 287.

⁶⁷ Ökçün, *İktisat Tarihi Yazıları*, s. 290.

⁶⁸ Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 195.

programlarında belirtilen tanzimci ruh ışığında ele alınmış, işverenlerle, iş alan arasındaki ahenk ve münasebetlerin düzenlenmesi amaçlanmıştır.⁶⁹ Aslında, 3008 sayılı iş kanunu çıkmadan önce de CHP hükümeti tarafından birçok kez iş kanunu çıkarılmaya çalışılmış ancak bazı nedenlerden dolayı yasalaşmamıştır. Bunların birincisi ve en önemlilerinden olan 1924'deki iş kanunu tasarısının meclise sunulmasıdır. Ancak yaşanan yoğun tartışmalar neticesinde bu tasarı 1926 yılında geri çekilmiştir.⁷⁰

İş kanununa ihtiyaç duyulmasında, devletçi dönemde izlenen politikaların, özellikle iktisadi devlet teşekküllerinde işçilerin gruplaşmasının ileride bir sorun oluşturması ihtimaline karşı ortaya çıktığı savunulabilir. Bu düzenlenmenin sınıfsal çıkar farklılığını reddeden halkçılık ilkesi doğrultusunda yapılması kaçınılmazdı. 1936 tarihli iş kanunu ile istenilen gerçekleştirilmiş ve iktisadi yaşamdaki devletçilik düzenlemelerle tamamlanmıştır.⁷¹ İş kanunu ortaya çıkmadan önce CHP'nin 1935 yılındaki parti programında bu yönde adımlar atılacağını Recep Peker özellikle belirtmiştir. Recep Peker, parti programını açıklarken iş dünyasına verdiği mesajda; *"İşçi sınıfının patronlarla münasebeti noktasını bütün parti programının baştan aşağıya yazılışında ve anlaşılışında ruh olan ahenk, anlaşma, uyuşma haline irca ediyor. Aralarındaki uyuşma yolu yetmezse devletin koyacağı hakem yolu, çatışmaları önleyecektir. Programda Türkiye'de grev ve lokavt sınıf çatışmasını yasak edilecektir. Bunun için grev ve lokavtı yasak eden yeni programımız onun yanında işçi ile işverenin münasebetlerinde, anlaşmalarını esas olarak koyuyor. Şu halde acaba korporatif bir devlet düşüncesi mi hâkimdir fikri hatıra gelebilir. Bunu da karşılamak için programımızda bir önemli madde vardır. Onu hatırlatayım: Türkiye'de istismarcı yolda çalışacak tröstler ve karteller de yasak olacaktır. Bilirsin, nasıl marksist sosyalist fikir bir ulusu içinde sınıf duygusu ile besliyerek parça parça çatışma saflarına ayırır, bir sınıfı öteki sınıf aleyhine uğraşa sürükleyici telkinler yaparsa, müstahsillerin aralarında birleşmeleri ve el ele vermeleri ve bu surette müstehlikler aleyhine ilk bakışta bariz görünmeyen fakat hakikatte zararlı olan bir başka çeşit sınıf mücadelesine yol açar. Hâlbuki biz Türk varlığında bu müstahsiller-müstehlikler çatışmasına da izin vermeyeceğiz"*⁷² diyerek çıkarılacak olan iş kanununun içeriği hakkında işaretler vermiştir. Yasa içerik açısından bireysel, iş ilişkileri alanında işçiyi koruyucu önlemler getirirken, toplu iş ilişkileri alanında dönemin özelliklerine uygun otoriter düzenlemeler içermekteydi.⁷³ Bununla beraber yasa, İşçi meselelerini Türkiye'de sosyal bir düşünce ve geniş bir açıyla ilk düzenleyen kanun tasarısı olmuştur. Tasarı, işçilerin ücret ve çalışma süresi bakımından durumlarını iyileştirmiş, işyerinde gerekli emniyet ve sağlık tedbirleri alınmasını düzenlemiş, çocuk ve kadın işçileri koruyucu hükümler getirmiş, işçilerin işlerinden keyfi olarak çıkarılmalarını önleyici kurallar ve sosyal sigorta güvencesi getirmiştir.⁷⁴

c) Cemiyetler Kanunu(1938)

1938'de yürürlüğe giren cemiyetler kanununun tarihsel arka planında, 1909'da önerilen cemiyetler kanunu layihası (tasarısı) yatmaktadır. Meclis ikinci başkanı ve Edirne Milletvekili Talat Bey'in isteği üzerine hükümet tarafından hazırlanarak Meclis-i Mebusan'a gönderilen ve 16 Ağustos 1909'da kabul edilen cemiyetler kanunu, İkinci Meşrutiyet dönemi sonrası kurulan siyasi partilerin tüzüklerini belirtmesi açısından önem taşımaktadır.⁷⁵ Bu dönemde kurulan siyasi teşekküllerde, dernek-parti ayrımı olmadığından, cemiyetler kanununa göre faaliyette

⁶⁹ Zafer Toprak, "Halkçılık İdeolojisinin Oluşumu", *Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları 1923-1938*, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Mezunları Derneği, İstanbul, 1977, s. 27.

⁷⁰ Mesut Gülmez, *Türkiye'de Çalışma İlişkileri (1936Öncesi)*, TODAİE, Ankara, 1991, s. 211.

⁷¹ Makal, *Ameleden İşçiye; Erken Dönem Cumhuriyet Emek Tarihi Çalışmaları*, ss. 36-37.

⁷² Parla, *Kemalizm, Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku*, ss. 124-125.

⁷³ Makal, *Ameleden İşçiye; Erken Dönem Cumhuriyet Emek Tarihi Çalışmaları*, s. 37.

⁷⁴ Kemal Oğuzman, *931 Sayılı Yeni İş Kanunun Özellikleri*, Sulhi Garan Yayınları, İstanbul, 1968, s. 2.

⁷⁵ Ahmet Makal, *Osmanlı İmparatorluğunda Çalışma İlişkileri*, İmge Kitabevi, 1997, Ankara, s. 280

bulunmuşlardır.⁷⁶ Osmanlı Devleti'nde ilk defa çıkarılan kanunda, dernek kurmak için izin almak gerekmiyordu, fakat kurulduktan sonra bildirim şartı bulunuyordu. Bunun yanında cemiyetler kanununa göre, dernek kurma hakkı iki bakımdan sınırlandırılıyordu. Sınırlama, derneklerin amaçları ve nitelikleriyle ilgilidir. Çıkarılan kanunlarda, umumi adabın, devletin bütünlüğünün, hükümetin değiştirilmesinin, Osmanlı ülkesindeki etnik unsurların siyasal bakımdan ayrışmasına ve ortadan kaldırılmasına hizmet edecek cemiyetler kurulamazdı. İkinci sınırlama da üye olacaklar için getirilmişti. Herhangi bir cemiyete üye olabilmek için yirmi yaş sınırı konulmuştu.⁷⁷ Bu iki madde Osmanlı'da dayanışma kültürünün Cemiyetler Kanunu ile korunmak istendiğinin göstergesidir.

1938'de çıkarılan Cemiyetler Kanunu, genel itibariyle 1909 cemiyetler kanunundan büyük ölçüde izler taşıyordu. 28 Haziran 1938'de yürürlüğe giren 3512 Sayılı Kanunun en önemli özelliği aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına dayalı cemiyetlerin kurulmasını yasaklaması olmuştur.⁷⁸ Kanunla, Cumhuriyet yönetiminin, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyetine geçiş sürecinde toplumsal hayatta ortaya çıkması muhtemel infial yaratma veya toplumu bölme girişimlerini engelleme düşüncesi de amaçlanmıştır. Bu durum Türkiye'de siyasi partilerin kurulmasını dolaylı yünden kısıtlamış⁷⁹ ise de toplumda ayrışmanın önüne geçmek için bu uygulama o dönemin toplumsal şartlarında elzem görülmekteydi. Bununla beraber, bahsi geçen dönemde fiili olarak zaten bulunmayan sendikal örgütlenme özgürlüğüne de ket vurmuştur.⁸⁰

Cemiyet kanunu genel olarak değerlendirildiğinde, devletin toplumu Solidarist Korporatizm etrafında örgütleyerek toplumda oluşabilecek farklı söylemlerin önüne geçtiği ve kısıtladığı, liberalizmin gelişmesini engellediği görülmektedir.

Sonuç

Osmanlı Toplumunu bütünleştirici ve dayanışma halinde yaşamasını amaç edinen son dönem fikir ve düşünce insanları, Solidarizm ve Korporatizmin ilkelerinden yoğun şekilde etkilenmişlerdir. Alfred Fouillee'nin Fransa'nın hâkimiyeti altında yaşayan toplulukların dayanışma kültü içerisinde hayatlarını sürdürmeleri için ileri sürdüğü görüşler, Solidarizm adı ile tanınmış ve uluslar arası toplumda kendine savunucular bulmuştur. Solidarizm, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde devletin dağılmasını ve yıkılışını önlemeye yönelik bir girişim olarak ortaya atılmıştı. Bu felsefenin temsilcisi olan Ziya Gökalp ve diğer aydınlar, bir ülküyü hayata geçirmek uğruna Solidarizme dört elde sarılmışlardır. Ancak I. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük devletlerin, Osmanlı'ya seçtiği rol, onun yaşamasına izin vermemekteydi. Türklerin, Milli Mücadele, Avrupa'nın ise Kemalist ruh adını verdikleri İstiklal Harbi'nden sonra İttihat ve Terakki'nin temsilcileri Osmanlı Devleti'nde hayata geçiremedikleri Solidarizmi günün koşullarına uygun olarak Korporatizm yani iş bölümü ve işbirliği adı verilen öğretiyle beraber yeni Türk toplumunu inşa etmek için harekete geçtiler. Artık Kemalizm'in yeni söylemi Massimo d'Azeqio'nun dediği; “İtalya'yı kurduk şimdi de İtalyanlar yaratmalıyız” söyleminin bizdeki karşılığı olan “Türkiye'yi kurduk sıra Türk toplumunun kurulmasında” şeklinde ifade edilebilir.

1923'ten sonra cumhuriyet rejiminin, siyasi ve sosyal söylemleri bütün olarak değerlendirildiğinde, bahsi geçen anlayışı oluşturma yolunda büyük başarı elde ettikleri görülecektir. Devletin siyasi alandaki temsilcisi olan CHP, Solidarist Korporatizmi, toplumsal

⁷⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 46.

⁷⁷ Zehra Arslan, “Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusan'da Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, Volume 3/11, s. 70–71.

⁷⁸ Adnan Mahiroğlu, *Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 31.

⁷⁹ Makal, *Osmanlı İmparatorluğunda Çalışma İlişkileri*, s. 36.

⁸⁰ Makal, *Osmanlı İmparatorluğunda Çalışma İlişkileri*, s. 39.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/11 Fall 2013

öğretinin savunucusu olarak uygulamış, bu doğrultuda, halk evleri inşa edilerek cemiyet zihniyetini yerleştirmeye çalışmıştır. Ekonomi de ilk defa iş bölümünün temsilcileriyle beraber gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi ve çıkarılan İş Kanunu, Basın Kanunu, Cemiyet Kanunu, Cumhuriyet yönetimin toplumu bir arada tutma gayesinin ve toplum halinde yükselme fikrinin de yansıması olarak kabul edilebilir.

Nihayetinde Solidarist Korporatizm, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bırakılan ve toplumu düzenleyen bir öğreti olarak etkileri günümüze kadar süren bir felsefe olarak kendisine uygulama alanı hep bulmuştur. Türk Toplumu'nu büyük kesiminin etkilendiği ve bireyselliğin yerine toplumun önemli olduğu bu anlayış, Türk halkının özelliklerini yansıtmaya açısından kendisine ayrı bir önem atfedilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKPOLAT, Yıldız, *Osmanlı'da Kadın Dergileri ve Sosyoloji Dergileri*, Fenomen Yayıncılık, İstanbul 2004.
- AKYOL, Taha, *Ama Hangi Atatürk*, Doğan KitapYayıncılık, İstanbul 2008.
- ALP, Tekin, "Yeni İstikamet İstikrazı", *Yeni Mecmua*, XXXX, 18 Nisan 1918, s. 264.
- ARSLAN, Zehra, "Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusan'da Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında ittihat ve Terakki Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, Volume 3/11, (ss. 57–72).
- Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*, (Ed: Recep Cengiz), Anıtkabir Derneği Yayınları, Ankara 2001.
- AVCIOĞLU, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni, Dün -Bugün-Yarın*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1969.
- AYDIN, Ertan, *The Peculiarities Of Turkish Revolutionary İdeology İn The 1930s: The İlkü Version Of Kemalism 1933–1936*, Bilkent Universty, the Department of Political Science and Public Administration, (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara, 1993.
- BABAN, Feyzi, "Türkiye'de Cemaat, Vatandaşlık ve Kimlik", (Der: Fuat Keyman-Ahmet İçduygu), *Küreselleşme, Avrupalılaşıma ve Türkiye'de Yurttaşlık*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- BATTAL, Abdullah, *Rus İhtilalinden Hatıralar*, İstanbul 1968.
- BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşılaşma*, (Haz: Ahmet Kayuş), YKY, İstanbul 2006.
- BORATAV, Korkut, "Devletçilik ve Kemalist İktisat Politikaları", (Der: Nevin Çoşar), *Türkiye'de Devletçilik*, Bağlam Yayınları, Ankara s. 115. (ss.115–142)
- BOSTANCI, Metin, *Cumhuriyeti Anlamak*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.
- BOURGEOIS, Leon, *Solidarité*, Armand Colin etCie, Paris 1896.
- BULAÇ, Ali, *Modern Ulus Devlet*, İz Yayıncılık, İstanbul 1995.
- ÇAĞLAR Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- DURKHEİM, Emile *The Division of Labour in Society*, Macmillen Press, China 1984.
- DURU, Kazım Nami, *Ziya Gökalp*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1949.
- GEORGEON, François, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi(1900–1930)*, (Çev: Ali Berktaş), YKY, İstanbul 2009.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 11 Fall 2013

- GÖKALP, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, (Haz: M. Ünlü-Y. Çotuksöken), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2004.
- GÜLMEZ, Mesut, *Türkiye’de Çalışma İlişkileri(1936Öncesi)*, TODAİE, Ankara 1991.
- İNSEL, Ahmet, *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- JOSEPH Emmanuel Sieyes, *Üçüncü Sınıf Nedir?*, (Çev: İsmet Birkan), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.
- KADIOĞLU, Ayşe, *Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi*, Metin Yayınları, İstanbul 1999.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi 1920–1960*, C. II, Agora Kitaplığı, İstanbul 2010.
- KARAÖMERLİOĞLU, Asım, *Orada Bir Köy Var Uzakta*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.
- KARASİPAHİ, Sena, *Muslims in Modern Turkey, Kemalizm, Modernism and Revolt Of The Islamic Intellectuals*, I.B. Tauris, New York 2009.
- KONGAR, Emre, *Türk Toplum Bilimcileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.
- KÖKER, Levent, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2007.
- MAHİROĞLU, Adnan, *Cumhuriyet’ten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.
- MAKAL, Ahmet, *Ameleden İşçiye; Erken Dönem Cumhuriyet Emek Tarihi Çalışmaları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.
- MAKAL, Ahmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Çalışma İlişkileri*, İmge Kitabevi, Ankara 1997.
- MAKAL, Ahmet, *Türkiye’de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri (1946–1963)*, İmge Yayınevi, Ankara 2002.
- MARDİN, Şerif, “19.yy’da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 342 (342–351).
- MARDİN, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- OĞUZMAN, Kemal, *931 Sayılı Yeni İş Kanunun Özellikleri*, Sulhi Garan Yayınları, İstanbul 1968.
- ÖKÇÜN, Gündüz, *İktisat Tarihi Yazıları*, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara, 1997.
- ÖZTEN, Gürkan, “Korporatizm, Özgürlükten Yoksun Bir Üçüncü Yol Vaadi”, (Der: Birsan Örs), *19. Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.
- PARLA, Taha, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, Deniz Yayınları, İstanbul 2009.
- PHİLİP Smith, *Kültürel Kuram*, Babil Yayınları, İstanbul 2005
- SEVİM, Ali ve Diğerleri, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C. II, AAM, Ankara 2006.
- STJERNØ, Steinar, *Solidarity In Europe*, Cambridge University Press, New York 2004.
- TAHA Parla, *Kemalizm, Tek Parti İdeolojisi ve CHP’nin Altı Oku*, Deniz Yayınları, İstanbul 2008.
- TEZEL, Yahya S., *Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/11 Fall 2013

- TOPRAK, Zafer, “Halkçılık İdeolojisinin Oluşumu”, *Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları 1923–1938*, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Mezunları Derneği, İstanbul 1977, (13–31).
- TOPRAK, Zafer, “Osmanlı Devlet’inde Uluslaşmanın Toplumsal Boyutu: Solidarizm”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 377.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasi Partiler*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, *Sosyal Hareketin Sosyal Sosyolojisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004.
- TÜRKÖNE, Mümtaz’er, *Siyaset*, Lotus Yayınları, Ankara 2006.
- YALMAN, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C. I, Rey Yayınları, İstanbul 1970.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/11 Fall 2013

